

Sakset fra Skovbrynets Husavis november-december 1985

HINNERUP BY'S OPSTÅEN OG VIDEREUDVIKLING.

HVAD DER VAR FØR.....

FRIJSENBORG.

De fleste kender Navnet, om ikke andet, saa dog derfra, at Lehnsbesidderen er Danmarks største Jorddrot. Godset strækker sig milevidt, vekslende med store Skove og mægtige Flader af Agerland. Øst for Frijsenborg strækker sig en Skov – Bøgeskov – med hundreaarige gamle Bøge. I udkanten af Skoven, længst mod Øst, begrænses Grevskabet af en lang Engstrækning. Inden for denne, under Bakkerne, er Jorden tarvelig og den blev da heller ikke dyrket særlig godt. Her fandtes i gamle Dage højryggede Agere, saa høje, at man maa forbavses over, at der kunde færdes paa dem, hvad enten det saa var på langs eller tværs. En enkelt Ejendom var der – gammel saa den ud med sine lave, straatakkede Huse – det var Skovfogedbolig. Her boede Jens Hattemager – en Original. Man fortæller om ham, at han var en Mester til at fortælle Historier – han havde Lune og Vid, var vellidt af alle. Engang kom han dog galt af sted. Jens gik med rød Lue – Nisselue. Toget skulde passere. Jens røg sin Aftenspipe, lænende sig til Baneledet. Toget standsede – fløjtede – men paa Stationen kunde man ikke fatte, hvad der var i Vejen. Der var givet: ” Klar Bane”. Stationsforstanderen maatte ud at undersøge Sagen og opdagede da, at det var Jens's røde lue, Togpersonalet havde antaget for ”rødt signal”. Jens maatte til Hammel, men slap med en Advarsel og maatte love, at han aldrig mere vilde gaa med rød Lue. Han voldte ikke flere Trafikforstyrrelser.

BYENS OPKOMST.

Saaledes laa da denne afsides Plet hen. Kønt var der med Skoven paa den ene Side og Engen paa den anden. Der var Fred og Ro. Men i begyndelsen af Tredserne blev der Uro. Englænderne havde faaet Koncession paa Anlæg af den jydsk Længdebane. Grevnen gav Jord til Stationen, og Arbejdet begyndte, og i 1863 blev den nye Bane indviet til Brug for Trafikken. Det var noget nyt. Stationen blev Samlingsplads. Her maatte Omegnens Befolkning hen, naar de skulde rejse, hente Varer eller bringe Varer. Der begyndte saa smaat at danne sig en By. Det gik langsomt med Bebyggelsen. Skovfogedboligen var der. Jens Jensen Haar, købte en Parcel af Hans Nielsen og byggede derpaa en ret stor Bygning, som egentlig var bestemt til Højskole i den ene del, Købmandsforretning i den anden. Højskolen blev forpagtet af en Kaptajn Holstein, men der blev aldrig noget ud af Højskolen som saadan. Købmandsforretningen blev bestyret af en Løjtnant Timm, men overtoges senere af Købmand Christensen fra Aarhus. Forretningens nuværende Indehaver er Købmand V. B. Nielsen. Ved siden af denne Bygning – paa den anden Side af Vejen – laa et Skovløberhus, nu Dyr læge S. Poulsens Ejendom. De næste Bygninger opførtes af Købmand Zeuner, Aarhus, nu Afholdshotel. Frands Movsten-Nielsen byggede Gæstgivergaard og Ølbryggeri. Han kunde ikke selv fra

Birkekontoret faa Bevilling; men Bevillingen gaves senere til Søren Rasmussen, der først forpagtede Gæstgivergaarden, senere købte han den. Der kom nu Stilstand i Byggeriet; men Hinnerup bliver dog mere og mere Samlingsplads for Egnens Befolkning, og dette gav sig Udslag i, at Byen faar sit

KONGEMINDE.

Der var paa Egnen dengang ikke saa faa, som havde deltaget i Krigen 1864. Disse Mænd havde mange Tilknytningspunkter og da særlig den, at de havde været med paa den samme Slagmark, havde kæmpet for det fælles Mål at bevare Fædrelandet for Sønderlemmelse. Disse Mænd traf ofte sammen og drøftede forskellige Spørgsmål og da særlig Minderne fra Krigsaarene. Man blev saa enige om at oprette en Forening til fælles Støtte, særlig Enkerne efter Veteranerne. Foreningen blev stiftet den 24. Marts 1867 og ved egenhændig Skrivelse fra Kong Kristian IX, fik den lov til at bære Navnet ”Hinnerup og Omegns Vaabenbroderforening”. Man vedtog at afholde to nationale Fester hvert Aar, nemlig 5. juni – for Frihedens Indførelse – og 6. oktober – Frederik VII Fødselsdag. Vaabenbroderforeningen gav Stødet til, at der blev rejst et synligt Minde for Frederik VII., den Konge som alle Veteraner holdt saa meget af. De havde kæmpet for hans og Fædrelandets Ære paa Slagmarken. Selve Foreningen mente sig ikke økonomisk stærk nok til at rejse dette Mindesmærke, hvorfor man henvendte sig til alle Egnens Beboere for hos dem at finde den nødvendige Støtte. Det var de mest betydende Mænd, man henvendte sig til bl.a. følgende: Bestyrelsen for Vaabenbroderforeningen: Møllebygger Holmbo, Hinnerup. Grdm. Rasmus Andersen, Tinning Mark, Grdm. Niels Mikkelsen, Gl. Hinnerup, Egnsmeister Søren Jensen Skydt, Norring. Denne bestyrelse supplerede sig med en Kreds af Mænd fra de forskellige Byer omkring Hinnerup: Brdm. Jens Jensen, Haar, Sognefoged P. Nielsen Skydt, Hadsten, Grdm. P. Brandstrup, Hadsten, Grdm. Kristen Pedersen, Vivild, Sognefoged Niels Knudsen og Grdm. P. Kristensen Bonde, Lyngaa, Grdm. Jens Nielsen, Stadsgaard, Skød, Amsraadsmedlem Jens Mogensen, Vithen, Grdm. Daniel Jensen, Snedstrup, Grdm. Niels Nielsen Balle, Haldum, Grdm. Ole Rasmussen, Tinning, Grdm. Mogens Rasmussen, Foldby, Sognefoged Poul Spørring, Norring, Arkitekt Kielsgaard, Skovfryd, Grdm. Niels Møller og Grdm. Jens Overgaard, Skjoldelev, Grdm. Jens Pedersen Vitten, Lading, Grdm. Mogens Nielsen, Sabro, Grdm. Hans Pedersen, Kasted, Grdm. Jens Hummeluhr, Søften, Grdm. Jens Bech, Trige, Sognefoged Niels Andersen, Grundfør, Grdm. Dines Rasmussen, Spørring, Grdm. Niels Koch, Grdm. P. Laursen, Grdm. Anders Møller og Grdm. Peter Jensen, Gl. Hinnerup. Af disse mænd blev der nedsat et Udvalg, som skulde søge Foretræde hos Greve Emil Frijs for om muligt at faa Tilladelse til at rejse Mindesmærket i Grevens Skov. Greven stillede sig lidt kølig over for Sagen af to Grunde.

For det første: Greven holdt meget bestemt paa, at den offentlige Vej skulde gøres Skel mellem den opvoksende By og Grevskabets Enemærker. For det andet: Greven vilde nok gaa med til at rejse et Kongeminde, men da det tillige skulde være et Minde om Frihedens Indførelse – en Statsforfatning – som han ikke var Tilhænger af, saa stillede han sig kølig og vilde helst se, at Mindesmærket ikke blev rejst. Men Greven vilde dog tage Sagen under nøjere Overvejelser og vilde saa henvende sig til en enkelt Mand af Udvalget, nemlig Grdm. Kristen Andersen, Vivild. I Mellemtiden sker imidlertid følgende: Formanden for Vaabenbroderforeningen, Holmbo, havde en Sag at drøfte med Søren

Jensen Skydt, Norring. De mødtes på Stationen hos Forstanderen, Schmidt, der foruden at passe sin Tjeneste ved Jernbanen ogsaa gav sig af med at skænke Smaasnaps for Publikum, som rejste eller paa anden Maade havde Ærinde paa Stationen. Medens de drøfter de forskellige Problemer, ser man det grevelige Køretøj komme, og S. Jensen Skydt foreslaar da, at de skal gaa ud og tale med Greven, hvilket ogsaa sker. Greven stiller sig meget velvillig og gaar med de to Mænd op i Skoven paa Højen – Melhøj. – De to Mænd frembærer deres Ærinde: at maatte samles til Møder i Skoven. Greven læser deres Love og finder, at al Partipolitik er udelukket, og som Følge heraf giver han dem Lov til at mødes i Skoven saa ofte de vil og indrette sig der paa bedste Maade. Endvidere giver han dem Tilsagn om økonomisk Støtte.

Da Udvalget havde været hos Greven, sender han Bud efter ovennævnte to Mænd – Møllebygger Holmbo og S. Jensen Skydt. De faar Foretræde, og Greven siger bl.a.: ”Disse Mænd, som har været hos mig, repræsenterer et bestemt politisk Parti, og at rejse Kongensminde for et enkelt Parti vilde han ikke give sin Tilslutning, men et Minde for hele Folket vilde han derimod gerne gaa med til”. Og han sluttede: ”Vil I to Mænd med Haand og Mund love mig, at Våbenbroderforeningen vil værne om dette Minde, da skal det blive rejst”. Mindestøtten afsløredes den 6. Oktober 1869 ved en storstilet Festlighed, hvor Egnens Beboere strømmede til i Skarevis. Disse Fester, der knytter sig til Kongemindet i Hinnerup, har i mange Aar været og er endnu et Led i Egnens Foreningsliv.

Søren Jensen Skydt, den gamle Veteran, er født i Skjoldlev den 9. Maj 1841. Han deltog i Krigen 1864 og var med ved Forsvaret paa Dybbøl Skanser. 15. Juni 1910 fik han Dannebrogsmændenes Hæderstegn som velfortjent Udmærkelse i Kampen i Dybbøl. Han taler endnu – trods Alder – med ungdommelig Begejstring om sine Krigsminder. Han er en agtet Mand paa Egnen og vinder alle ved sin store Elskværdighed. Han er den eneste nulevende Mand, der var med til at rejse Kongemindet ved Hinnerup.

FORRETNINGS- OG NÆRINGS-LIVET.

Eftersom Hinnerup By blev mere og mere blev Samlingssted for Egnens Beboere, begyndte ogsaa Forretningslivet at røre sig. Der var ikke stort Opsving; thi i de Dage havde man ikke saa megen Brug for Købmænd som nu. Fordringerne var smaa. Købmand Zeuner var vel nok den, der stod i mest Rapport til Landmændene. Han var Køber af deres Varer og leverede til Gengæld de forskellige Varer, Kaffe og Brændevin og hvad ellers man havde Brug for. Og hans Forretning gik godt en lang Tid, men saa kom de stærke politiske Brydninger i Firserne. Zeuner var Højremand og erklæret Estrupper. Landmændene paa denne Egn var Venstremænd og meget stærkt paavirket af den store østjydske Bondefører Lars Bjørnbak, Viby. Han havde sin store Indflydelse gennem sit Blad ”Aarhus Amtstidende”. De politiske Bølger gik højt og man taalte ikke en Højremand. Det fik Købmand Zeuner at føle. Landboerne blev borte. Det ansaas næsten for en slags Forrædderi mod Venstres Sag at støtte en Forretningsmand, der var Tilhænger af Højres Regering. Zeuners Forretning var ødelagt. – Skovens Nærhed gav anledning til, at der i Hinnerup blev oprettet en Cellulosefabrik i 1876. Man havde Raastoffet i umiddelbar Nærhed, hvorfor man da ogsaa overtalte Greven til at anlægge en saadan Fabrik. Den blev just ikke til Gavn for den fremtidige Udvikling af Byen. Fabriksskorstenen udsendte sin giftige, stinkende Aande over Byen, saa det var ikke

behageligt at være Indvaaner der. Og det bevirkede da ogsaa, at mange holdt sig borte fra Byen, saa Forretningslivet stod omtrent stille. Dog byggedes der en hel Mængde mindre Ejendomme i de Dage, Grev Frijs udstykkede en Mængde Byggepladser og udsatte en Førsteprioritet i hver Ejendom. Det var nærmest Arbejderboliger og det var ikke alle solide Folk, der paa den Tid kom til Byen. Der gaar endnu haarrejsende Frasagn som Livet i Byen paa denne Tid. Eksempelvis kan nævnes, at man handlede med Koner. En Mand købte en anden Mands Kone for den svimlende Sum af 50 kr., som skulde erlægges næste Dags Morgen. Konen fulgte med straks. Men da Køberen ikke indfandt sig til Forfaldstid, bevæbnede den vrede Sælger sig med en Økse af svær Kaliber for at tage en rasende Hævn over den bedrageriske Køber, der havde barrikaderet sin Dør for at imødegaa den vrede Mands rasende Angreb. Men forsvarsværkerne var for svage til det stærke Stormløb. Døren gav efter. Ind stormede Sælgeren og gjorde sin Ret gældende som ”ufyldestgjort” Panthaver. Endnu den dag i Dag bærer Døren i Ejendommen Mærker af ”Krigens Rasen”. – Byen stod i Stampe. Fabrikken bliver købt af ”Papirringen” og nedlagt, og der hengik en Del Aar, inden der igen blev Fabrikvirksomhed. Men saa blev en Del af Omegnens Mænd enige om at købe Fabrikken og der indrette en Maskinfabrik. Der dannedes et Aktieselskab og Virksomheden begyndte. Det var især Landbrugsmaskiner man forhandlede, men det gik ikke så godt. Konjunkturerne var daarlige, og maaske var Ledelsen heller ikke rigtig været sin Opgave voksen. Fabrikken maatte i hvert Fald standse, og i 1904 likvideredes den. – Det maatte selvfølgelig mærkes i Byen, men dog ikke saa meget, thi de fleste af Arbejderne var unge Mennesker, der var kun faa Familiefædre, saa Forretningerne følte ikke Savnet ret meget. – En af de Mænd, der var stærkt med i Fabrikens Anliggender, var Købmand P. Andersen. Han var kort før Startningen kommet til Byen og havde begyndt en Købmandsforretning – Kolonial- og Grovvarer – i den gamle Ejendom ved Haarvejen, Nu Claus Anthonisens Ejendom.

P. Andersen var en dygtig Forretningsmand, i Besiddelse af et hurtigt Hoved og en klar Forstand, og hans Virksomhed som Købmand var ogsaa Præget heraf. Forretningen tog til sig i Omfang, og Andersen fandt Pladsen for mindre heldig. Den laa for langt fra Stationen, hvorfor han da ogsaa byggede en ny Ejendom, lige overfor denne. Her kunde han faa Spor, og Transporten derved lettes betydelig. Imidlertid havde Andersen nok forregnet sig; thi den Glansperiode, han havde ventet, udeblev. Han solgte Forretningen, som købtes af P.S. Sørensen, Kradsbjerg, i Aaret 1900.

Omtrent samtidig med var Købmd. Chr. Damsgaard kommet til Byen. Han begyndte sin Virksomhed i Købmand Zeuners Ejendom. Her drev han i en Aarrække sin Forretning, men da skete en Sammenslutning af Omegnens Beboere, der havde til Følge, at der oprettes en Afdeling af ”Jydsk Andelsfoderstofforening. For denne Hinnerup-Afdeling blev Damsgaard Uddeler, ligesom han samtidig med selv drev Handel med Grovvarer – specielt Bygningsartikler. Andelsforetagendet er i Aarenes Løb vokset meget betydeligt, og saaledes er det da også gaaet med Hinnerup-Afdelingen. Den omfatter nu mange Lokalafdelinger og har en meget stor aarlig Omsætning.

Ovennævnte Købmand P.S. Sørensen blev ikke længe i Hinnerup. Forholdene tiltalte ham knapt. I Aaret 1902 overdrog han Forretningen til sin Svigersøn Kbmd. J.A. Østergård og sin Broder Kbmd. Johs. Sørensen. Virksomheden gik under de to unge, energiske Købmænd rask fremad. Hver af dem havde sit Speciale. Østergård passede Butikken og hvad dertil hørte, medens Sørensen især lagde et betydeligt Arbejde ind paa Grovvarerforretningen. Imidlertid voksede Forretningen sig stor, og da hver dog dyrkede sin afdeling, blev man enige om at dele Virksomheden saaledes, at Østergård beholdt Butikshandelen og den dertil hørende ret store Isenkramforretning, og han har i den

følgende Tid drevet Forretningen godt fremad. Særlig har Isenkram haft hans Interesse, og han har som Følge heraf en smuk Butik med de forskellige Varer indenfor denne Branche. Østergaard har ved sin solide, stilsfærdige Færd vundet sig mange Venner, hvilket da ogsaa har givet sig Udslag i, at Byen i 2 Valgperiode har valgt ham ind i Sogneraadet, og i denne sin Virksomhed talte han med Interesse sin Bys Sag.

Johs. Sørensen overtog Grovhandelen. Opgaven var ikke let. Konkurrencen med "Andelen" var betydelig. Andelstanken har slaaet dybe rødder i Befolkningen, saa mange af de store Forbrugere meldte sig ind i Sammenslutningen. Men Sørensen optog Konkurrencen med frisk Mod, og da han tillige er i Besiddelse af betydelige Evner som Købmand, drev han sin Virksomhed op til en virkelig Storforretning med en Omsætning, der kan tælles i Hundreder af Tusinder. Sørensen kan se tilbage paa sin Virksomhed i Hinnerup med Glæde. Han ejer nu tre Ejendomme i Byen, ligesom han ogsaa har købt sig en Gaard lige uden for Byen. Hans Valgsprog: "Det er Avancen man skal leve af", har vist sig at være godt. Der er ganske sikkert til Tider falden god Avance af. Sørensen drev sin Forretning til Nytaar 1917. Han afstod den da til sin mangeaarige dygtige Bogholder A. Madsen; men Sørensen kunde dog ikke lade Handelen staa stille. Han beskæftiger sig nu kun udelukkende med Storhandelen. For at fremme denne, har han ny bygget sig et stort Pakhus, som nok kan sige Spar to til mange af Byernes Pakhuse af samme art.

Der er Forskel paa den Maade, man transporterede Korn i ældre Dage. Hver Sæk maatte da bæres på Ryggen. Her gaar det lettere. Kornet kan styrtes dels fra Lageret, dels fra Banevogn lige ned i Elevatoren, der saa hæver det op. Ved hjælp af suger fordeles det saa til de forskellige sider, hvorfra det igen kan tages – skiftesvis til den anden Side eller ved Hjælp af et Remsystem føres, dels til Kværn eller Losseapparat, dels til Pakhusets forskellige Rum. Sørensen kan være stolt af sit Pakhus, der staar som Viden om fleraarig solid og energisk Forretningsførelse.

Maskinfabrikken var standset. Bygningerne laa der endnu med den prangende Malmindskrift paa Gavlen: "Tscherning – Dybroes Fabriker". Men man hørte ikke en lyd af Maskiner. Der var noget ruinagtigt over det hele. Her var Plads for en driftig Mand. En saadan meldte sig ogsaa på Arenaen. Det var Proprietær A. Skov, Skibbygaard ved Aarhus.

Begyndelsen var ikke sælig imponerende. Dog kunde man med Fornøjelse høre en Maskines snurrende Lyd fra de næsten forladede Bygninger. Det var en Træuldsmaskine – kun en enkelt. Men Begyndelsen var dog gjort, og snart skulde der følge mere efter. Man begyndte ogsaa saa smaat paa et Savskæreri. De første Brædder var ikke aldeles "fine i kanten", og Skov saa "misfornøjet" derpaa. Men han bevarede sin stoiske Ro. Fabriksvirksomhed var jo noget uvant for den tidligere Landmand, men han havde et sikkert Blik og et roligt Omdømme. Det gjaldt nu om at finde de rette Folk til de rigtige Pladser, og Skov var ikke længe herom. Og saa kom der Sving i Forretningen. Den ene Maskine indlagdes efter den anden. Arbejdernes Antal forøgedes næsten fra Dag til Dag. Men Virksomheden blev ogsaa mangeartet. Der tilvirkes nu: Træuld, Brædder, Spaaner, Træsko m.m.

Det er en selvsagt Ting, at en saadan Virksomhed kom til at betyde meget for Byens Udvikling. Den talrige Arbejderskare hentede hver Ugedag sin løn på Fabrikken. Og det er ikke helt Smaasummer, der udbetales. Henved 1000 kr. kommer hver Fredag Aften Arbejderne i Hænde, og disse Penge har mange Steder Ærinde. De forskellige Handlende kan nok se paa Antallet af Kroner i deres Kasse, hvilken Dag paa Ugen det er, saa Fabrikken betyder uhyre meget for Forretningslivet

i Byen. Fra Cellulosefabrikens Dage laa en hæsliq Affaldsdyngge. Den Spærrede for Byggeriet; men da der stadig kom flere og flere Arbejdere til Byen, maatte disse jo have Plads. Dette medførte, at der i Løbet af nogle Aar rejste sig den ene Bygning efter den anden. Og disse Ejendomme byggedes som Regel ret smukke i Villastil, saa ogsaa Byens Skønhed øgedes.

Alt i alt er dette Resultat naaet af en enkelt dristig Mands Indsats. Fabrikken er fra en hensygnende Tilværelse, der nærmest tærede paa Byen, blevet til et stort Aktiv i Byens Fremtidsmuligheder.

Det var i 1903, at Skov overtog Fabrikken. For nogle Aar siden blev Skovs Stedsøn, Faurskov, optaget som Medindehaver af Forretningen. Han har haft den meste Del af den daglige Ledelse under sig siden da.

Nu er Virksomheden overgaaet til et Aktieselskab.

MEJERIET ENGHOLM

Uddrag af en rapport, som er udarbejdet af Dorthe B. Christensen og Ingelise C. Caspersen, Arkitektsskolen i Århus.

Mælkebehandling gennem tiderne.

Mælkebehandling før Andelsmejerierne.

Behandlingen af mælk har været kendt siden oldtiden. Produktionerne har været meget mere eller mindre attraktive, og af forholdsvis ringe kvalitet.

I Europa var det Schweiz, Holland og Holsten, der først fik en rimelig mejeriproduktion i gang.

Her i landet ved man, at det var hollændere, Chr. II sendte bud efter, da han i 1500 årene forsøgte at skaffe mælk til byen København. Deraf navnet ”hollænderier” på fortidens mejerier.

Det var derfor naturligt, at det var hollænderne, der blev vores læremestre, men også holstenerne har været medvirkende til vores viden om mejeribrug. Således blev det holstenske bøttesystem almindeligt på vore herregårde.

”Mælken blev straks efter malkningen siet i træbøtter i et tyndt lag og hensat til flødeafsætning i store, lyse halvkældre. Afskumningen skete med en flad skummeske. Til at trække kærnen anvendtes hest og hestegang. Smørret blev æltet i et smørtrug ved hjælp af smørskeer eller ved at blive slået ned i truget”.

Den almindelige bonde i Danmark havde dårlige muligheder for udnyttelse af mælken fra den ofte beskedne besætning. Han måtte ”samle” mælk sammen over flere dage, før der var nok til skumning, så smør/osteproduktionen kunne begynde. Opbevaringen af mælken inden behandlingen, var ikke særlig hensigtsmæssig, den stod i åbne mælkefade på hylder opsat mellem loftsbjælkerne i bondens opholdsrum, og sod samt os fra komfuret, fluer og andet skidt gav ikke mælken gunstige forhold.

Overskuddet af smør fra den almindelige landhusholdning blev solgt på markeder, men pga. den dårlige kvalitet, kunne bondesmørret slet ikke konkurrere med herregårdssmørret.

En del overtro var ligeledes knyttet til fremstillingen af smør på de mindre gårde. Dårlig hygiejne i forbindelse med den ubehandlede mælk og opbevaring af samme før fremstillingen, gav ofte besvær med den rette konsistens af smørret, og mærkværdige råd fra ”kloge” koner og mænd var en yndet form for hjælp.

Et par eksempler herpå:

Kærnen måtte ikke stå under en bjælke, for så magtede onde mennesker at trække smørret fra den, så man til sidst kun fik noget ildesmagende kærnemælk, som ikke engang svinene ville æde.

Ingen fremmed måtte se i mælkespanden, fra mælken blev malket og til den blev siet, og kom en fremmed ind ad døren under kærningen, måtte han hoppe over trinnet, da han ellers tog smørret med sig.

En hjælp kunne det også være at ligge en ”tordensten” på hylden ved mælkefadene, så fik hekseri ingen magt. ”Tordensten” er sten, der mentes faldet ned fra himlen med lynet og beskytter mod torden, trolderi og hekseri. Det gjaldt især forsteninger som vættelys, søpindsvin eller flintøkser. Men også at lægge knappenåle under køerne i båsen kunne hjælpe mod onde ånder.

Det føromtalt bøttesystem vandt efterhånden indpas på mindre gårde, men under langt dårligere vilkår. Systemet bevarede uændret, så længe man havde hjemmeproduktion af smør og ost, altså frem til 1882, da det første andelsmejeri startede.

Kilde:

”Mælk og mælkeprodukter i 1800 årene”, Hans F. Jensen. Citat fra afsnittet Det holstenske byttesystem side 3.

Andelsbevægelsens Historie – kort.

De omfattende landboreformer i 1800 tallet, hvor den danske bonde blev ejer af sin egen jord, bevirkede et kolossalt opsving for det danske landbrug. Kornhøstens størrelse steg gevaldigt, og værdien af det danske korn steg til det tredobbelte.

Det store opsving skyldtes bl.a. påvirkningen udefra, men også at den danske bondestand havde dygtiggjort sig: Skolelovens indførelse i 1814, der krævede undervisningspligt, var den igangsættende faktor, som efterfulgtes af oprettelser af både højskoler og landbrugsskoler.

Omkring 1870 skete der en kulmination i fremgangen for det danske landbrug. I og med at store mængder emigranter ankom til USA og Canada, blev store frugtbare arealer opdyrket, og det europæiske marked blev oversvømmet med billigt korn. For at beskytte eget landbrug indførte de

fleste lande importforbud mod fremmed korn, og dette betød en alvorlig trussel for vore hjemlige afsætningsmuligheder af korn. England og Danmark indførte ikke dette forbud, og England, som havde egne råvarer, lagde i stedet sin produktion om fra landbrug til industri. Danmark, som ikke havde råvarer til industrien, øjnede et marked i England for sine animalske produkter, og ændrede den danske landbrugsproduktion i denne retning.

Omlægningen betød dog ikke, at Danmark fik et nedsat opdyrket kornareal, blot at kornhøsten nu fortrinsvis blev anvendt som foder for husdyrhold.

Vestjylland indtog på dette område en særstilling, da den vestjyske jord aldrig havde været god til kornavl. Derimod var den velegnet til kvægopdræt, og kvæget blev afsat til andre egne i landet, samt til de store nordtyske markeder. Vestjylland oplevede ikke i så høj grad krisen, som den øvrige del af landet. Endnu hårdere blev det derfor for Vestjylland, da Tyskland i 1881 indførte importforbud af levende kvæg. Denne alvorlige situation medførte, at man på denne tid begyndte at interessere sig for mejeribrug. Man havde i lang tid lavet smør til husbehov, men de dårlige produktionsforhold gjorde, at smørret var af en meget dårlig kvalitet.

Det danske bondesmør kunne endnu ikke konkurrere med datidens herregårdssmør.

Tanken om et andelsmejeri slog igennem i 1882. Et af hovedargumenterne var helt klart fra starten økonomien. Kravet om en bedre smørkvalitet var efterhånden så stort, at man indså nødvendigheden af en mere samlet, ensartet produktion, for at kunne konkurrere med herregårdssmørret.

En ikke uvæsentlig faktor for denne mejeriproduktion var centrifugen, som allerede i 1878 var blevet opfundet af danskeren L.C. Nielsen. Fælles smørproduktion ville muliggøre anskaffelse af en sådan centrifuge, og kunne højne kvaliteten af en smørproduktion væsentligt.

Disse overvejelser og flere andre førte til, at man den 10. juni 1882 kunne indvie Danmarks første andelsmejeri i Hjedding, Ølgod sogn.

Det var selvsagt med en vis skepsis og efter mange overvejelser man fik samlet de underskrifter, som skulle danne basis for de første andelsmejerier. Mange af de jyske bønder var tvivlende mht. det nye fællesskab, og mange skænderier og diskussioner forløb i denne tid. Et problem, som man sært nok diskuterede meget, var: hvad nu alle ”kvindfolkene” skulle få tiden til at gå med, hvis mejerskens arbejde blev til et mandejob.

Den første tid for andelsbevægelsen gik heller ikke gnidningsløst, mange begyndervanskeligheder skulle overvindes og mange erfaringer gøres, før andelsbevægelsen viste sig levedygtig.

På dette område spillede Docent ved Landbohøjskolen H.J. Fjord en væsentlig rolle, ved sin medvirken i utallige laboratorieforsøg til forbedring af mejeriproduktionen.

I tiden der fulgte bredte andelsbevægelsen sig som ringe i vandet. Forstander H. Pedersen, som var en af fortalere for andelstanken, skal om dette have sagt: ”Der er rejst en bølge ved Vesterhavet, og den lader sig ikke standse, men vil overskylle det ganske land.”

